

Juridische aspecten van het delen van onderzoeksdata

Allard Ringnald, 2011

Inleiding

Als data worden gedeeld, moet ook de vraag naar hun juridische status worden gesteld. Mag een onderzoeker zijn primaire onderzoeksdata zomaar aan derden aanbieden? En mogen gedeelde data zonder meer worden hergebruikt voor nieuw onderzoek? Hoewel het ondoenlijk is om een eenduidig antwoord op dergelijke vragen te geven, komen hierna in vogelvlucht drie relevante juridische regimes aan bod: het intellectueel eigendomsrecht; het contractenrecht en het privacyrecht.

Hoewel de definitie van onderzoeksdata ook voor het juridische perspectief van belang is, ligt de nadruk in dit artikel niet op definitiekwesties. Het doel is hier vooral om te laten zien dat uit het recht een aantal belangrijke obstakels voor het delen en hergebruiken van onderzoeksdata kunnen volgen. Daarbij staan dus vooral de definities van juridische begrippen centraal. Per regime zal steeds kort worden nagegaan in hoeverre van toepassing op onderzoeksdata sprake kan zijn.

Intellectueel Eigendomsrecht

Door het intellectueel eigendomsrecht kunnen diverse soorten immateriële 'creaties van de geest' worden beschermd tegen ongeoorloofde overname of hergebruik. Beschermd creaties kunnen niet zomaar worden gedeeld. Voor onderzoeksdata zijn met name het auteursrecht en databankenrecht van belang.

In juridische termen geeft het **auteursrecht** de maker van een werk het exclusieve recht dat werk openbaar te maken en te verveelvoudigen. Een ander mag een auteursrechtelijk beschermd werk niet zonder toestemming gebruiken. Onder gebruik valt bijvoorbeeld het beschikbaar stellen, kopiëren en publiceren van een werk.

Niet ieder werk wordt door het auteursrecht beschermd. Het auteursrecht beschermt de creativiteit van de auteur: slechts wanneer hij subjectief bepaalde keuzes heeft gemaakt, is bescherming geboden. Vereist is dat het werk een *eigen, oorspronkelijk karakter* heeft en *het persoonlijk stempel van de maker* draagt. Als vuistregel kan men nagaan of twee auteurs, onafhankelijk van elkaar, tot exact hetzelfde werk zouden kunnen zijn gekomen. Als dat zo is, zal vaak niet sprake zijn van auteursrechtelijke bescherming: de vormgeving van het werk berust dan niet op creatieve, subjectieve keuzes maar is eerder door objectieve maatstaven bepaald, zoals technische standaarden die geen ruimte laten voor persoonlijke afwegingen.

Bovendien moet juridisch gezien een onderscheid worden gemaakt tussen de *vorm* van een werk en de *inhoud* ervan. Grof gezegd beschermt het intellectueel eigendomsrecht alleen de vorm waarin informatie is gegoten, en niet de informatie zelf. Informatie kan niet worden gemonopoliseerd, ongeacht hoe creatief of oorspronkelijk de ontdekking ervan ook is. Informatie mag dus vrij worden gebruikt, mits de auteursrechtelijk beschermde vorm niet wordt overgenomen. Om die reden mag men – behoudens citaten – niet zonder meer stukken van een publicatie overnemen, maar wel de onderliggende informatie (de data) gebruiken voor een eigen betoog.

Onderzoeksdata zijn vooral informatie en weinig vorm. Toch kunnen ze ook door het auteursrecht beschermd zijn. Ook ruwe data zijn immers in een bepaalde vorm vastgelegd. Als de maker bij het vastleggen van de data veel vrijheid heeft gehad en dus creatieve, subjectief bepaalde keuzes heeft moeten maken, zal auteursrechtelijke bescherming snel worden aangenomen. Voorbeelden zijn veldnotities, observatiebeschrijvingen, fotografie (mits niet mechanisch gemaakt), kaarten of interviewvragen en -antwoorden.

Voor de vastlegging van meetgegevens is auteursrechtelijke bescherming moeilijker voor te stellen. Toch kan de selectie en verwerking van feitelijke gegevens beschermd zijn, ook al heeft de maker zich daarbij laten leiden door objectieve standaarden (zoals het opstellen van een tabel voor statistische analyse). Er moet echter wel sprake zijn van keuzevrijheid: als de vormgeving van de data puur op noodzakelijkheid is gebaseerd, kan ze niet auteursrechtelijk beschermd zijn.

Ook het **databankenrecht** is van belang. De wet definieert een databank als een doorzoekbare verzameling van zelfstandige gegevens. Anders dan bij het auteursrecht is voor de bescherming van zo'n verzameling geen creativiteit vereist. Het is voldoende dat voor de verkrijging, controle of de presentatie van de databank substantieel is geïnvesteerd (tijd, moeite en geld). Verzamelingen van onderzoeksdata kunnen dus beschermde databanken zijn. Van belang is dat alleen de investering die exclusief op het maken van de databank is gericht, meetelt; andere kosten (zoals die voor het onderzoek zelf) tellen niet mee.

Voor het overnemen van (een selectie van) gegevens uit beschermde databanken en het toegankelijk maken van die gegevens aan derden is steeds toestemming van de rechthebbende nodig. Hoewel ook hier geldt dat de informatie op zich niet beschermd is, is er een verschil met het auteursrecht. Het databankenrecht beschermt een selectie van gegevens, en men mag die selectie niet zomaar overnemen, ook niet als de data handmatig worden geselecteerd en overgenomen voor eigen gebruik. Het toestemmingsvereiste geldt overigens niet onverkort: voor wetenschappelijk onderzoek mogen gegevens uit databanken wel vrij worden overgenomen, mits daarbij geen toegang aan anderen wordt gegeven.

Contractenrecht

Ongeacht of onderzoeksdata door het intellectueel eigendomsrecht zijn beschermd, kunnen bij contract allerlei afspraken worden gemaakt over hun gebruik. Een opdrachtgever of partij die data ter beschikking stelt, kan bijvoorbeeld afspreken dat de onderzoeksresultaten geheim moeten blijven en dus niet gedeeld mogen worden. Als men data wil gaan delen, is het dus van belang om op voorhand goede afspraken te maken. Zo kan men bedingen dat de vergaarde onderzoeksdata pas na verloop van enige tijd of geanonimiseerd worden gedeeld.

Privacyrecht

Data die direct of indirect te herleiden zijn tot een persoon worden door de wet als persoonsgegevens beschouwd. Vanwege hun privacygevoelige aard mogen persoonsgegevens niet zomaar worden 'verwerkt'. Onder verwerking valt ook het delen en hergebruiken. Daarvoor is in beginsel toestemming nodig van degene op wie de gegevens betrekking hebben. Voor wetenschappelijk

onderzoek geldt echter een uitzondering: de verwerking van rechtmatig vergaarde data is vrij, mits de gegevens niet buiten de Europese Unie (EU) worden gedeeld. Voor de verwerking van persoonsgegevens gelden wel allerhande strikte kwaliteits- en procedurenormen; bovendien moet ze in beginsel worden gemeld bij het College Bescherming Persoonsgegevens. Die vereisten gelden dus ook bij het delen en hergebruiken van persoonsgegevens.

Afronding: Juridische obstakels

De drie besproken regimes kunnen belangrijke obstakels opwerpen voor partijen die bij het delen van onderzoeksdata zijn betrokken: leveranciers, afnemers, en tussenpersonen zoals (universiteits-)bibliotheken of andersoortige datafora (DANS). Het is van groot belang daarop zoveel mogelijk te anticiperen.

Het intellectueel eigendomsrecht vormt een eerste obstakel. Hoewel het er niet op ziet informatie te beschermen, geldt de bescherming wel voor bepaalde vormgeving en selectie van data. Voor het delen van beschermde data is steeds toestemming van de rechthebbende nodig. Dat is echter niet altijd de onderzoeker die de data heeft vastgelegd. De werkgever, sponsor of opdrachtgever kan rechthebbende zijn. Onderzoekers dienen daarom goede afspraken te maken alvorens ze data kunnen delen. Daarbij moeten ook contractuele bepalingen over geheimhouding, een tweede obstakel, worden meegenomen.

Evenmin kunnen afnemers beschermde data vrij gebruiken. Terwijl het maken van een kopie voor wetenschappelijk onderzoek is toegestaan, is voor verdere verspreiding steeds toestemming van de rechthebbende nodig. Het ligt voor de hand dat aanbieders van gedeelde data van tevoren aangeven welk gebruik ze wel en niet willen toestaan. Daarbij kunnen ook speciale voorwaarden (zoals bronvermelding of toegestane verdere verspreiding) worden opgenomen.

Daarnaast stelt het privacyrecht belangrijke grenzen aan het delen van persoonsgegevens. Daarom moeten gedeelde data zoveel mogelijk geanonimiseerd worden. Dan is de strikte normering van de Wet Bescherming Persoonsgegevens niet van toepassing en kunnen de data, behoudens de overige regimes, vrij worden gedeeld, ook buiten de EU. Eventueel kan een apart bestand met identificatiegegevens worden aangemaakt, maar dat bestand mag alleen worden gedeeld als aan de strikte voorwaarden van de wet is voldaan.

Niet alle onderzoeksdata worden door het intellectueel eigendomsrecht, contractenrecht of privacyrecht beschermd. Maar omdat het toepassingsbereik van de regimes niet altijd duidelijk is, dienen potentiële obstakels zoveel mogelijk vermeden te worden. Schending van de regimes kan leiden tot aansprakelijkheid voor de schade of andersoortige sancties. Dat geldt voor de onderzoekers die gedeelde data aanbieden en afnemen, maar ook voor de aanbieders van datafora. Voorkomen is beter dan genezen. Duidelijke richtlijnen en afspraken zijn dus van groot belang.

[TEKST VOOR KADER:

Nadere informatie is te vinden in het SURF-rapport *De juridische status van ruwe data: een wegwijzer voor de onderzoekspraktijk*, 2009. Ook is een 'verkorte wegwijzer' voor toepassing op concrete gevallen beschikbaar op www.surffoundation.nl. Meer informatie over persoonsgegevens is te vinden in

A. Ringnalda, 'Juridische haken en ogen bij het delen van data', *InformatieProfessional* 2011/03, p. 32-33

de *Gedragscode voor gebruik van persoonsgegevens in wetenschappelijk onderzoek* van de VSNU (2005), en in enkele brochures op de website www.cbpweb.nl.]